

«Norge til salgs»

Av Kadafi Zaman, Peder Borch Gæver og Knut Westad

SKUP 2017

1.Redaksjon

Redaksjon: TV 2 Nyhetene og Novemberfilm
Medvirkende: Kadafi Zaman (reporter), Peder Borch Giæver(regissør) Knut Westad(fotograf)

Kontaktperson: Kadafi Zaman
Mobil: 94856609
Epost:kza@tv2.no

2.Arbeidets tittel

«Norge til salg». Forkledd som flyktning og med skjult kamera avsløres hvordan menneskesmuglere tjener penger på de som vil komme seg til Europa.

Publisert 6. januar 2016 på TV2.

Påsyn
Dokumentaren kan i sin helhet sees her
<https://vimeo.com/150682208>
Passord: november

3. Innledning

Jeg har vært nyhetsjournalist i 16 år og dekket mange store utenriksaker og kriminalsaker i Norge. Men aldri før har jeg vært vitne til noe så overveldende som menneskevandringen i 2015. Som reporter i TV 2 sto jeg på hovedbanestasjonen i Munchen i Tyskland høsten 2015 og så tog etter tog, fullastet med flyktninger. I Ungarn gikk jeg og fotograf sammen med nærmere tusen flyktninger som hadde satt kursen fra Budapest til Wien. Til fots på motorveien. Det var sterkt å se en barbeint voksen mann trille sin gamle far i rullestol på den iskalde asfalten. Nyhetssakene handlet om det vi så, men tilbake i Norge satt jeg igjen med noen grunnleggende spørsmål. Hvordan transporterer man hundretusener av flyktninger over landegrensene? Hvem organiserer alt dette? Hvordan er det mulig å komme seg til Europa og Norge uten ID-papirer? Med disse spørsmålene som utgangspunkt startet arbeidet med denne dokumentaren.

3.1 Hvordan kom arbeidet i gang?

Etter å ha kommet tilbake fra reportasjetur om flyktninger som ankom Tyskland, Østerrike og Ungarn snakket jeg med mine sjefer, Hanne Taalesen og Niklas Lysvåg, om viktigheten av å «gå bak» flyktningstrømmen. Begge var enige og mente jeg burde snakke med sjefen for dokumentaravdelingen, Gerhard Helskog. Vi hadde en samtale i midten av september 2015 og også han var svært positiv. To uker senere, i starten av oktober 2015, hadde Novemberfilm fått ansvaret for produksjonen med følgende grunnpremiss: Kadafi Zaman skulle følge «flyktningstrømmen» mot Norge, og underveis oppsøke menneskesmuglere under forklledning som pakistansk flyktning. Fokuset skulle ligge på den kyniske industrien rundt flyktningene. Denne høsten preget flyktningkrisen alle medier, og smuglerrutene oppover Europa endret seg nær sagt fra dag til dag. For å

beholde aktualiteten i stoffet var det helt essensielt at reisen og etterarbeidet ble gjennomført på kortest mulig tid.

3.2 Reporterrollen og synlig team

Teamet som skulle reise sammen med meg var fotograf Knut Westad og regissør Peder Borch Giæver. Westad har filmet mye med skjult kamera tidligere og vært i flere risiko-områder. Regissøren Peder Borch Giæver hadde aldri jobbet med meg før, men han hadde en helt klar tanke om hvordan rollefordelingen skulle være:

«I denne filmen skulle Kadafi bruke sine pakistanske aner og sin mangeårige bakgrunn som erfaren reporter i tøffe saker til å komme i kontakt med smuglere, og han skulle filme dem med skjult kamera. Det ville naturligvis utsette ham for stor risiko og sannsynligvis gjøre seeren interessert i hvordan han opplevde situasjonene. Vi ble derfor enige om at Kadafi skulle innta en mer personlig rolle enn hva han pleier i sin vanlige jobb. For å gjøre rollen mer personlig, ønsket vi å gå bort fra reporteren som rapporterer direkte inn i kamera. Vi valgte derfor å gjøre filmteamet delaktige også foran kamera, og etablerte en form der Kadafi kunne henvende seg til oss med sine betraktninger. Målet var en film der man kunne føle at man var med på turen sammen med Kadafi og teamet.

4. Metode FØR avreise

4.1 Researchsamtaler

Umiddelbart etter at vi fikk klarsignal for prosjektet avtalte vi møter med fagpersoner fra sentrale aktører for å få et mest mulig helhetsbilde av flyktnings situasjonen og innspill til hva vi burde gjøre og ikke gjøre. I den forbindelse møtte vi Utlendingsdirektoratet, Røde Kors, Flyktningshjelpen, Politiets Utlendingsenhet og Politiets sikkerhetstjeneste. Vi snakket også i flere dager med flyktninger som hadde kommet til Norge utenfor lokelene til Politiets Utlendingsenhet på Tøyen. Det ble i tillegg tatt kontakt med Utenriksdepartementet og flere norske ambassader. Dette var viktig for å få oppdaterte råd om farer/trusler, samt informere om vår planlagte dokumentar.

4.2 Falsk profil på sosiale medier

I samtalene med flyktninger som hadde ankommet Norge forsto vi raskt at bruk av sosiale medier for å få kontakt med menneskesmuglere var en mye brukt metode. Derfor opprettet jeg en falsk profil på Facebook under navnet «Ali Khan». Vi identifiserte mange åpne og lukkede grupper hvor det foregikk en åpenlys handel om ruter, gummibåter, falske pass etc. Vi brukte arabisk tolk til å legge inn meldinger om at «Ali Khan» trengte kontaktinfo på folk som kunne hjelpe ham til Europa. Det tok ikke lang tid før det kom svar på henvendelsene.

4.3 Reiserute

Etter researchen i startfasen la vi opp en reiserute for de første opptaksdagene. Først Beirut og Bekaa-dalen i Libanon, deretter Istanbul og Izmir i Tyrkia. Vi visste at hvert sted ville by på veldig mange potensielle vinklinger, historier og skjebner, men vi visste også at tiden ville bli knapp, så vi kom på forhånd frem til et tydelig fokus for hvert opptakssted. Bekaa-dalen: desperasjon. Beirut: sprengt kapasitet. Istanbul: passhandel. Izmir: gummibåtene.

Fordi forholdene og rutene oppover Europa endret seg hele tiden, var planen å få vite fra flyktingene selv hvilke ruter vi burde følge videre fra Tyrkia. Vi la derfor opp til en tolv dager lang reise på første tur, og planla en ny kortere tur fra Russland over Storskog noen dager etter hjemkomst. Derfor ble billetter og hoteller bestilt underveis. Det ble også avgjort at jeg skulle kjøre leiebil for å understreke den personlige tonen. Det eneste stedet vi hadde en sjåfør eller lokal fikser var Libanon.

5. Metode ETTER avreise

5.1 Opptak i Libanon

De fleste som flykter fra krigen i Syria drar til nabolandene. Libanon er mindre enn Telemark, men hadde tatt imot halvannen million syriske flyktninger i 2015. Majoriteten bor i byer. I hovedstaden Beirut er de svært synlige i bybildet. Små jenter selger roser i lyskryss mens invalide krigsofre tigger penger. De gjør det de kan få for å overleve. Boforholdene er elendige. Mange familier er stuet inn i små rom. Men de aller fattigste bor ikke i byene. De er i Bekaa-dalen på grensen til Syria. Der bor de i telt. Månedlig leie er på 100 dollar per telt. Private landeiere tjener grovt på disse teltleirene som er synlige så langt øyet kan se.

De to første dagene reiste vi til Bekaa-dalen for å snakke med flyktningene i teltleirene. Stort sett all filming gikk på skinner når vi intervjuet menneskene om desperasjonen deres. Derfor hadde vi nok en senket guard da vi på dag to kjørte inn igjen i Beirut. Til tross for god planlegging og stort fokus på sikkerhet havnet vi midt i en ubehagelig situasjon.

5.1.2 Ubehagelig hendelse i Beirut

Dette er en oppsummering fra regissør Peder Borch Giæver om den alvorlige hendelsen med Hizbollah i Beirut.

«Sjåføren vår holdt på å kjøre på ei jente i niqab og bannet høyt etter henne. En gjeng på gatehjørnet hørte ham og fulgte etter oss inn i et smug. Der angrep de både sjåføren og tolken vår i det de gikk ut av bilen. Knut og jeg ble sittende i bilen mens vi forsøkte å gjemme kamerautstyret vårt og Kadafi gikk ut for å prøve å roe ned situasjonen. Knut lot kamera gå så vi fikk fanget opp lyden fra Kadafis mygg, og han løftet kameraet diskret opp av og til for å fange noe av situasjonen på film. Etter en stund fikk vi vite at dette var Hizbollahs menn, og de virket ikke som om de hadde tenkt til å roe seg ned. Vi håpet at de ikke ville legge merke til de to lyse nordmennene som satt med dyrt kamerautstyr i taxien, i frykt for at det ville føre til ytterligere eskalering av situasjonen. Personlig følte jeg frykt, men også skam over å bli sittende i bilen mens sjåføren og tolken var i fare. Situasjonen endte godt da noen ansatte fra en nærliggende kirke klarte å sende bort de aggressive mennene. Jeg reiste til hotellet med tolk og sjåfør der vi forsøkte å avreagere, mens Kadafi og Knut reiste videre for å filme sammen med Synne Bergby fra UN housing Beirut. I ettertid tenker jeg det var riktig av oss å bli i bilen, og situasjonen kunne nok ikke fått et bedre utfall. Etter denne episoden hadde vi en ny vurdering av sikkerheten og ble enige om å sende kodeord hver 30 min på telefon om at man var trygg. Fra reporter til regissør/fotograf og omvendt.

5.2 Opptak i Istanbul

Før avreise hadde vi funnet ut gjennom forarbeidet at Istanbul er et sentrum for smuglere som selger falske pass. Navnene på bydelene Aksaray og Laleli dukket opp hele tiden. Det er områder i Istanbul som ikke ligger langt unna turistdestinasjonen, Sultanahmet.

Vi rekognoserte i området hver for oss før vi bestemte oss for hvor og hvordan vi kunne gjøre opptakene. Fotografen og regissøren poserte som turister og gikk rundt i området for å se fluktruter, opptakssteder, sikkerhetsutfordringer etc. Jeg gjorde det samme, poserende som flyktning uten kamera. Rekognosering var viktig for å hindre overraskelser.

5.2.1 Flyktningen «Ali Khan»

For å kunne posere som flyktningen «Ali Khan» var det viktig med en troverdig dekkhistorie. Den var at jeg var fra Lahore i Pakistan og var en politisk flyktning. Aksenten ble øvd på å være punjabi-engelsk og ikke norsk-engelsk. Dette var faktisk svært krevende i praksis. Valg av klær var også viktig for å virke som en ekte flyktning fra Pakistan. Det er forskjell på klesstilen til f.eks syriske og afghanske flyktninger. Det ble derfor en lys stoffbukse, svart skjorte, enkel pakistansk skinnjakke, joggesko og hvite sokker. Under «kostymen» hadde jeg en taktisk T-skjorte med hemmelige lommer. De inneholdt norsk pass, pressekort, penger og et brev fra TV2 på engelsk om at jeg var en reporter på oppdrag for å dokumentere flyktningstrømmen. Frykt for tyrkisk politi som kunne ta oss med skjult kamera og anklage oss for å drive spionasje var en reell bekymring i hele opptaksperioden. «Ali Khan» hadde i tillegg en lommebok med pakistansk valuta og dollar, og visittkort fra Lahore. Jeg hadde også en sekk med vann, peanøtter, og røykpakke i lomma. Det skjulte kamera var et knapphullskamera i skjorten og en mygg som fanget lyd.

5.2.2 Skjult kamera

Første gang jeg skulle utgi meg for å være flyktning var i Istanbul. Målet var å gå til bydelen Aksaray for å prøve å kjøpe et falskt pass mens jeg filmet med skjult kamera, og teamet filmet meg fra avstand. Umiddelbart etter ankomsten til bydelen ble det kjøpt et tyrkisk SIM kort for å kunne gi telefonnummer til smuglere jeg kom i kontakt med.

Følgende en beskrivelse av opptakene av regissør Peder Borch Giæver:

«Kadafi gikk mot Aksaray, og vi fulgte ham tett – fremdeles under dekke som glade turister. Knut bar et kompaktkamera (Sony A7s) med videofunksjon rundt halsen, som han diskret rettet mot Kadafi ved hver mulige anledning. Denne turen var i utgangspunktet ment å være for prøvefilming, det var først neste dag Kadafi skulle gjøre en innsats for å kontakte smuglere. Men utkledd som flyktning fungerte han som en magnet på smuglere, så denne dagens opptak skulle vise seg å gi oss det vi trengte og vel så det.

Kadafi satt seg på torget i Aksaray og vi fant sitteplasser med god sikt på en restaurant like bortenfor. Derfra kunne vi filme umerket med kompaktkameraet, og det tok ikke lang tid før Kadafi fikk kontakt med to menn som lurte på om han var på vei til Hellas. Kadafis mygg var koblet til en lydopptaker vi bar med oss, så vi kunne følge med på samtalen underveis. Kadafi fikk kjøpt tilbud om falske pass, reise med gummibåt og reise til lands – alt vi kunne håpet på og mer. Vi visste at vi hadde lydopptaket og bildene fra kompaktkameraet, og da vi kom til hotellet og fikk se at bildene fra knappeshullskameraet også var gode nok, kunne vi med lettelse avlyse den planlagte filmingen dagen derpå.

5.2.3 Ethiske vurderinger Istanbul

Vi hadde grundige vurderinger med redaktøren før avreise om hvor langt vi kunne gå med skjult kamera og flyktningen «Ali Khan». Det ble bestemt at ingen flyktninger skulle filmes med skjult kamera, men at skurkene/smuglerne skulle filmes og ikke sladdes. Andre sentrale spørsmål var:

- 1) Skal vi kjøpe et vestlig pass?
- 2) Skal vi kjøpe et tyrkisk pass?
- 3) Skal vi kjøpe falsk pass og forsøke å reise med det?

Svaret ble nei på alt. Det ble bestemt på redaktørnivå at TV 2 ikke ville sponse den kriminelle virksomheten ved å betale penger for et pass. Heller ikke forsøke å krysse grenser med falske ID-papirer. Vi ville kun se hvordan salget foregikk, hvor åpenlyst det foregikk og hva det kostet å kjøpe falske pass.

Vi tok også et bevisst valg på å ikke møte de personene som tok kontakt med meg på sosiale medier. Det var flere som gjorde det etter at «Ali Khan» la ut annonsen om hjelp til å komme seg til Europa på Facebook. Også der ville vi kun dokumentere samtalen og en mulig handel på telefon, men ikke gjennomføre et møte. Dette på grunn av risikoen for å bli avslørt/ransaket. Det er krevende og risikabelt å bruke skjult kamera overfor kyniske kriminelle miljøer i et land som Tyrkia. En annen utfordring teamet hadde var å

også konstant passe på at myndighetene i Tyrkia ikke satte en stopper for det journalistiske arbeidet. Det er et land som er krevende å jobbe for vestlige medier og de misliker sterkt et kritisk søkelys på det som skjer internt i landet.

5.3 Opptak i Izmir

Izmir ser tilsynelatende ut som en vanlig ferieby. Men spesielt bydelen Basmane skiller seg ut. Her selges redningsvester åpenlyst i gatene. Prisen er rundt 100 kroner og det kryr av flyktninger som vil ha dem. Hele familier prøver vestene og blir lovet topp kvalitet. I denne byen foregår også salg av plass på gummibåt helt åpenlyst. Den eneste måten å dokumentere dette på var igjen å gå «undercover» som flyktning.

5.3.1 Redningsvester

Vi startet også arbeidet i Izmir med grundig rekognosering. Både til fots og i bilen. Hver for oss. Vi måtte bli kjent med byen og stedene hvor smuglerne opererer, Vi fant raskt ut at regissøren og fotografen skilte seg ut siden det nesten ikke var vestlige i bydelen Basmane. De ble rett og slett mistenkeliggjort. Det førte til at de måtte bruke bil og være mindre synlig. Under rekognoseringen fant vi ut at det meste av redningsvest salget foregikk i kjellerne til klesbutikker. Dette hadde vi aldri sett bilder eller film av. Årsaken er naturligvis at kun flyktninger slipper inn. Etter en grundig runde med sikkerhetsprosedyrer (Alt fra tekstmelding om at alt er safe med et kodeord hver 15 minutt til fluktrute i tilfelle man ble oppdaget) gikk jeg inn i kjellerne med skjult kamera. Det var vondt å se kvinner og barn komme ned i kjellerne og teste vestene. Mange av dem kunne ikke svømme, hadde aldri vært i nærheten av hav og hadde derfor ingen peiling på hva de kjøpte. Derfor testet vi også innholdet i en av vestene for å kunne dokumentere hva de var laget av.

5.3.2 Gummibåt

For å dokumentere hvordan salg av plass på gummibåter fungerer gjorde vi som i Istanbul, oppsøkte torget for smuglerne tilbyr sine tjenester til flyktningene. Før avreise hadde vi noen problemstillinger:

- 1) Skal vi kjøpe plass på båt?
- 2) Skal vi betale, møte opp og sitte på med båt over til en gresk øy?
- 3) Skal vi betale for båt plass og så bruke åpen kamera til å konfrontere smuglerne?

Konklusjonen til redaktørene var at vi ikke skulle gjennomføre handelen. Altså ikke betale. Og heller ikke gjennomføre en båtreise. Det ble ansett for å være for risikabelt hvis det skjulte kamera-utstyret skulle bli oppdaget. Planen var derfor å dokumentere hvordan salget foregår, hva sier smuglerne til flyktningene, hva blir de lovet etc?

Ved å posere som «Ali Khan» fikk vi dokumentert på kloss hold hvordan smuglerne overbeviser flyktningene.

5.3.3 Rapportering ved risikable opptak

I tillegg til å ha rutiner på kommunikasjon mellom reporter, fotograf og regissør hadde vi også en egen rutine når vi visste at vi skulle inn i risikable opptak. Da hadde vi en avtale med produsenten Camilla Brusdal i Novemberfilm. Vi sendte henne mail før opptakene og ba henne ta kontakt med oss dersom vi ikke rapporterte inn igjen innen en gitt tid. Dersom hun da ikke nådde fram til oss, skulle hun kontakte ambassaden. Dette var spesielt en problemstilling i Tyrkia da vi kjørte etter biler som hadde plukket opp reiseklare flyktninger og som vi spanet på for å se hvor den videre ferden deres gikk. Dette er materiale vi ikke fikk brukt i dokumentaren.

5.3.4 Etiske vurderinger. Filme eller ikke filme?

Gjennom hele reisen var vi stort sett samstemt på etiske vurderinger i opptakssituasjonene. Ingen av oss hadde for eksempel skrupler da det kom til å filme smuglere og andre profitører mot deres vilje. Men i Izmir reiste vi til en såkalt «pick up-point», en park der flyktninger var samlet i grupper mens de ventet på drosjer som skulle frakte dem til utfartsstedene langs kysten der gummibåtene satt ut.

Mange av flyktingene virket nervøse, og det lå en anspent stemning over hele parken. Da vi nærmet oss grupper med kameraet ble vi avvist av de fleste og noen dekket til ansiktene sine. Som team var vi for første gang delt. Var det greit å filme disse menneskene mot deres vilje? Regissøren mente vi burde spørre om lov til å filme dem før vi trykket på record. Jeg og fotografen mente eventuelle avslag om filming også burde fanges på kamera.

Regissør Peder Borch Giæver beskriver diskusjonen vår slik:

«Jeg synes fremdeles dette er en vanskelig problemstilling. På den ene siden, dette er traumatiserte mennesker som har måttet flykte fra hjem og kjære, de fortjener retten til selv å bestemme om de vil medvirke i en tv-dokumentar. På den andre siden, de er i ferd med å betale smuglere store summer for å frakte dem ulovlig ut av landet, og grunnen til avvisningene er sannsynligvis at smuglerne overvåker parken. Avvisningen i seg selv illustrerer smuglernes makt. Det siste poenget rettferdiggjorde til slutt filmingen også for meg. Vi gikk for Kadafi og Knut sin foretrukne metode: Kontinuerlig filming, men ved avvisning trakk vi oss respektfullt unna».

5.4 Opptak i Assos

En million mennesker krysset havet og kom seg til Europa i 2015. De aller fleste kom til Hellas med ferjer fra de greske øyene rett utenfor den tyrkiske kysten. Fra Assos i Tyrkia til øya Lesbos i Hellas er det bare fire kilometer med hav. Flyktningene kan bokstavelig talt stå på land og se mot den europeiske drømmen.

5.4.1 Vakter med våpen

For å dokumentere utfarten av gummibåtene fikk vi under vårt arbeid høre om den lille landsbyen Assos. Den ligger noen timer nord for Izmir. Vi ville se med egne øyne hvordan gummibåtene legger ut og hvordan flyktningene har det i «venteperioden». Stort sett har vestlig presse vist gummibåtene fra den andre siden, at de ankommer de greske øyne. Lite er kjent om hva som skjer på den tyrkiske siden i timene før avreise.

Like etter ankomst begynte vi å få advarsler fra lokalbefolkningen om at vi måtte være forsiktige. Det var mafiaen som styrte virksomheten og de likte ikke oppmerksomhet. I Assos snakket vi med flyktninger som snakket om vakter med våpen og at de så vidt fikk lov til å gå og kjøpe mat og vann.

Teamet hadde flere grundige diskusjoner om vi skulle gå helt frem til sjøen og snakke med de som organiserte reisen og flyktningene selv. På grunn av fare for liv og helse landet vi på nei. Det viste seg å være en korrekt vurdering når selv de lokale fiskerne nektet å ta oss med ut på sjøen for en god sum penger. De fryktet å bli skutt på. Timene i Assos ble etter hvert så ubehagelig og farlige at vi ble nødt til å dra når mørket falt.

5.5 Opptak i Hellas

Når flyktningene etter hvert kom fra de greske øyene til fastlandet høsten 2015 var alt tilrettelagt for at menneskehavet kunne raskest mulig flytte seg nordover og ut av Hellas.

5.5.1 Snakke med flyktninger

Det stod private busser klare utenfor ferje området som kjørte dem mot den makedonske grensen. Prislappen var noen få euro. Vi besøkte denne grenseovergangen ved Idomeni. Der møtte vi også representanter fra Norges Røde Kors. Jeg husker at da vi ringte kontaktpersonen i Røde Kors fortalte han at det var en rolig dag. Hva betyr det i din verden, spurte jeg. Det betyr at det bare har passert 4000 mennesker i dag svarte han. Det sier litt om dimensjonene. Det sto busser i kø i Idomeni så langt vi kunne se. De var fulle av flyktninger og migranter. Makedonerne lot bare et visst antall passere om gangen. Det skapte selvsagt frustrasjon hos grekerne som ville ha de nyankomne ut av landet så fort som mulig. På overgangen sto det frivillige og delte ut suppe og tepper. Flyktningene hadde nådd en ny etappe og så frem til neste. Det var ingen tårer. Heller ikke noen apatiske blikk. Kun mot og ny giv.

Her brukte vi mye tid på å snakke med flyktningene. Detaljerte intervjuer om hvorfor de hadde flyktet, hvordan, hvem som hadde tilrettelagt underveis, priser, hvor de skulle,

hvordan de fikk informasjon underveis. Dette var svært nyttig research og oppdatert informasjon. Vi brukte selvsagt ikke skjult kamera.

5.5.2 Logging og sikring av opptak

Både fotograf og regissør logget daglig de forskjellige scenene/opptakene. Dette for å hele tiden ha best mulig kontroll over hva man faktisk hadde og hva man manglet av opptak. Et eksempel fra kamerarapporten til Knut Westad fra dagen vi reiste fra Norge:

14.10-BEIRUT/BEKAA

A7S_1/2

- Total Kadafi pakker sekk på TV2. (Meta) -25fps
- Kadafi går mot flyet på Gardermoen. -25fps
- Kadafi gjør research på flyet. -25fps
- Kadafi slapper av på Istanbul flyplass. -25fps
- Bilder av take-off fra Istanbul. -50fps
- Kadafi sover på flyet. -25fps
- Bilder fra luften. -50fps
- Taxi tur fra Beirut flyplass til hotellet. -50fps
- Kjørebilder + tokamera i bil på vei til Bekadalen
- Telteleir i Bekadalen
- Begravelse kortesje
- Stocks Bekadalen
- Kjørebilder tilbake til Beirut
- Stocks utsikt over Beirut (Mye tåke på de største bildene)

I tillegg til grundige daglige logger var det også en solid sikring av materialet. Vi fryktet tyveri, og også at noe skulle bli beslaglagt spesielt i Tyrkia og Russland. Derfor ble det gjort backup av backup av opptakene. Totalt tre harddisker. Det ble laget en innviklet mappestruktur med feriebilder. Inni der lå mappa «russetid». Og der var det mer enn 600 GB med våre opptak.

5.6 Opptak på Balkan

Vi dokumenterte hvordan flyktninger og migranter fra hele verden kunne fritt passere gjennom Europa, uten å ha et eneste ID-papir. Alle land busset de bare videre. Fra Hellas til Makedonia. Fra Makedonia til Serbia. Og fra Serbia til Kroatia. Slik fortsatte det. Der hvor det ble satt opp piggråd eller man møtte brutale grensevoktere, dukket det opp nye ruter.

Flyktningene selv hadde ingen interesse av å bli på Balkan eller i land som Hellas og Ungarn. De ville videre til Tyskland, Sverige og andre rike europeiske land. Transporten fungerte så bra at de fleste ikke engang trengte å reise innom den serbiske hovedstaden Beograd.

5.6.1 Jakten på menneskesmuglerne

I vår research hadde vi funnet at Beograd i Serbia var et sentralt knutepunkt. For å sjekke om det var menneskesmuglere som opererte i Beograd reiste vi dit. Vi brukte tid på å snakke med flyktninger som hadde samlet seg i parker, buss-stasjoner og togstasjoner. Vi dro med skjult kamera både til et hotell som var et kjent sted for falske pass og til en restaurant som flere nevnte som en base for smuglere. Men situasjonen hadde endret seg dramatisk på bare noen uker. Nå var det busser fra grense til grense slik at menneskesmuglerne hadde lite å gjøre. Vi fikk ikke brukt opptakene fra Beograd i dokumentaren.

5.6.2 Menneskene ved grenseovergangene

På grenseovergangen i Sid mellom Serbia/Kroatia var det til tider kaotisk. En sterk spenning mellom grensevaktene og flyktningene, men også mellom de forskjellige menneskegruppene. Syrerne var tydelig forbannet over at så mange afghanere var i menneskehavet. De kranglet åpenlyst med hverandre. En syrer forklarte det slik: «I Syria er det krig. Derfor rømmer vi. Men hva med alle disse menneskene som kommer fra andre land? De har ikke noe her å gjøre». Afghanerne svarte at det hadde vært krig i landet deres siden 2001, ti år før borgerkrigen i Syria brøt ut. Her fikk vi snakket med et mangfold av mennesker for å illustrere forskjellene og spenningene vi var vitne til.

5.7 Opptakene i Russland

5.7.1 Bakveien til Schengen

Etter å ha sett de livsfarlige gummibåtene i Tyrkia og kaoset på Balkan var det ikke overraskende at flyktningene prøvde å finne andre trygge veier inn til Europa. Mens vi filmet på grensen mellom Serbia og Kroatia hørte vi om en stadig mer populær bakvei inn til Schengen. Den såkalte arktiske ruta. Gjennom Russland og til Finnmark. Ikke bare det, grensen måtte passeres med sykkel. I bitende kulde og på snødekte veier.

Vi fikk etter hvert pressevisum til Russland og dro til Murmansk for å se hvordan dette fungerte i praksis.

5.7.2 Etikk og sikkerhet

Vi vurderte ganske tidlig at vi ikke ville filme flyktninger med skjult kamera i Russland. Dette fordi vi fryktet alvorlige problemer hvis vi ble oppdaget. Vi visste om kolleger som hadde hatt tøffe avhør og røff behandling av russisk sikkerhetstjeneste. Det minste kameraet ble dermed GoPro. En annen vurdering var at vi ønsket å ha norsk leiebil slik at vi kunne spille med åpne kort. Siden vi hadde pressevisum og i søknaden vært åpne om at vi ønsket å lage en dokumentar om flyktninger hadde vi ingen grunn til å holde en lav profil. Derfor kjørte vi fra Kirkenes til Storskog. En tredje avgjørelse var at hvis noen syklende flyktninger ba oss om å få sitte på i bilen ville vi si nei. Vi ønsket ikke å bli mistenkt for noen tilretteleggelse eller bistand til flyktninger. Målet var å dokumentere hvordan de kom til Murmansk, hva de gjorde etter ankomst og frem til de dukket opp ved grensa til Norge. Vi ville også søke å belyse russiske myndigheters rolle.

5.7.3 Observasjon

Også arbeidet i Murmansk startet med rekognosering. Vi kjørte ut til flyplassen for å bli kjent i området. Der møtte vi et mini-FN. Folk fra Afghanistan, India, Pakistan, Ghana, Syria. Libanon. Listen er lang. Alle hadde de kommet med fly fra Moskva og alle ville de til Norge. På flyplassen ble disse flyktningene og migrantene tatt hånd om av russiske tjenestepersoner. Etter en veldig kort registrering kom de ut igjen. Da sto drosjene klare for å ta dem med til norskegrensen. Det hele virket overraskende godt organisert. På det meste krysset mer enn tusen mennesker denne grensen, på bare en uke.

Nærmere grensen ble flyktningene stoppet i flere russiske kontrollposter. ID-papirer, de som hadde det, ble sjekket før de fikk reise videre mot sin endelige destinasjon.

5.7.4 Ubehagelige episoder

Vi ønsket så langt det var mulig å dokumentere hva som skjedde fra flyktningene ankom Murmansk og til de kom frem til Norge. Derfor fulgte vi etter en drosje som hadde plukket opp flyktninger på flyplassen. Vi fulgte den helt inn til Murmansk sentrum, men stoppet opp da den kjørte inn i en blindgate. Vi var usikre på om vi hadde blitt oppdaget og hva som eventuelt ville skje hvis vi gikk ut og spurte russerne/flyktningene om hva de drev med. Jeg og fotografen diskuterte frem og tilbake i en halv time i bilen. Etter

også ha konferert med regissøren i Norge gikk vi ut og oppsøkte situasjonen. Vi fikk ikke noen klare svar, og dette ble derfor ikke tatt med i dokumentaren. Vi forstod at det var et sted hvor man ordnet noen «papirer», men fikk ikke hull på hva slags papirer.

På vei tilbake inn til Russland ble vi stanset i den siste russiske grensestasjonen. Bilen ble gjennomført og russiske offiserer krevde at vi måtte slette alle klipp som viste flyktninger på sykkel. De mente at dette var opptak som var gjort i en sikkerhetszone hvor det var forbudt å filme. En av offiserene sto ved siden av fotograf Knut Westad og beordret sletting mens han så ham gå gjennom materialet. For å dokumentere dette dro jeg diskret opp mobilen og filmet fra lårhøyde mens russeren gjennomgikk materialet. Heldigvis klarte vi å kamuflere slettingen fordi fotografen på forhånd hadde kalkulert med at noe sånt kunne skje. Russerne trodde klippene ble slettet. Det ble de ikke. De ble en del av slutten på dokumentaren.

6. Etterarbeid

Vi visste på forhånd at tiden ville bli knapp i etterarbeidet. Etter første reise hadde vi allerede veldig mange timer med råmateriale, og enda gjensto Storskog-turen. Vi ble derfor enige om at regissøren ble igjen i Oslo og jobbet med klippen mens jeg og fotografen reiste til Russland. Underveis i sluttfasen samarbeidet regissør Peder Borch Giæver og jeg om manus og voice under veiledning av produsent Camilla Brusdal. Gerhard Helskog og Vebjørn Hagen fra TV 2 bidro med kyndig hjelp. Etterarbeidet startet i slutten av oktober 2015 og filmen ble levert et par dager før jul. Den ble sendt på hovedkanalen til TV 2 den 6. januar 2016.

7. Oppsummering

På vår reise møtte vi mennesker som hadde flyktet fra krig, forfølgelse og fattigdom. Desperasjonen deres ble utnyttet av en grenseløs kynisk industri. En industri der drømmen om et bedre liv i Europa er til salgs. Vi oppsøkte de viktigste knutepunktene på reisen deres for å finne ut mer om hvorfor de bestemte seg for å reise? Hvordan visste de hvor de skulle dra? Hvem la til rette for reisen deres? Hvor mye betalte de og til hvem? Vi fikk ikke svar på alt, men vi fikk dokumentert en bakside av flyktningstrømmen som få norske medier hadde og har fokus på.

8. Publisering

TV 2 den 6. januar 2016

<https://vimeo.com/150682208>

tv2.no den 6. januar 2016

<http://www.tv2.no/nyheter/norge-til-salgs/>

TV 2 Sumo den 6. januar 2016

<http://sumo.tv2.no/programmer/fakta/dokumentarer/dokument-2/dokument-2-norge-til-salgs-1008164.html>

